

דין "שניים שהיו מהלכים בדרך"

פרק א' - בהבנת הדין

(א) מקור הדין וטעמו

מב' בגמ' (ב"מ ס"ב ע"א): "שנים שהיו מהלכין בדרך, וביד אחד מהן קיתון של מים, אם שותין שניהם ממים, ואם שותה אחד מהן מגיע לישוב. דרש בן פטורא, מוטב שישתו שניהם וימותו, ואל יראה אחד מהם במיתתו של חברו. עד שבא רבי עקיבא ולימד, וחי אחיד עמד, חייך קודמים לחיי חבריך". וידוע שלהלכה קי"ל כרבי עקיבא.

ויש לחקור הרבה בדברי הברייתא. שהנה נראה פשוט בברייתא, שההנחה הראשונית הייתה שבעל הקיתון אינו חייב למסור את נפשו ולתת לחבירו לשתות, אלא שבא בן פטורא ודרש: "מוטב שישתו שניהם וימותו", כלומר, שאף שבמושכל ראשון היינו אומרים שישתה לבדו ויחיה, אבל בכל זאת יותר טוב שישתו שניהם וימותו.

ודברי בן פטורא טעונים ביאור רב. שהרי ההנחה הראשונית נראית פשוטה וברורה, שהאדם אינו צריך למסור נפשו בשביל חברו, ופיקוח נפש דוחה כל התורה כולה חוץ מג' עבירות חמורות, וא"כ למה סובר כאן בן פטורא שבעל הקיתון צריך למסור נפשו ולתת את מימיו לחבירו? ואדרבה, הדברים מרפסן איגרא! כי אילו היה בעל הקיתון מציל את חברו בנתינת המים, היה צד הבנה שטוב יותר שבעל הקיתון יוותר על חייו כדי להציל נפש חברו, אבל כאן, לא רק שאומרים לבעל הקיתון למסור נפשו, אלא שגם לא יציל בזה את חברו, ואדרבה, לא הוא ולא חברו ירוויחו מאומה ושניהם ימותו! ומה טעם יש בזה שימסור נפשו כשאין מזה שום תועלת אלא רק חיסרון!?

והנה הסברא שבן פטורא עצמו אמרה היא: "מוטב שישתו שניהם וימותו, ואל יראה אחד מהם במיתתו של חברו", ולכא' סברא זו כשלעצמה חזקה דיה ליישב את דין בן פטורא, ומלשון הברייתא משמע שהחכמים קיבלו את סברתו, עד שבא רבי עקיבא ולימד שהדין אינו כך. ויש להבין מה עניין סברא זו: אל יראה אחד מהם במיתתו של חברו.

אם נלמד את הדברים כפשוטם, משמע שהסברא היא: איך יכול בעל הקיתון להציל את חייו כשהוא רואה את חברו מת לנגד עיניו? והיינו, שהאדם אינו יכול לעמוד בשוויון נפש כשחבירו מת לנגד עיניו. ומה הפיתרון אם כן? שייתן לחבירו לשתות! אלא שגם אז - או שאחד מהם יגסס קודם והשני יראה במיתתו, או ששניהם יגססו יחדיו ויראו שניהם במיתת חברם, וא"כ מה הועילו חכמים בתקנתם? ואם אנו כה נרתעים מראיית פני המוות, וכי לא היה עדיף שישתה בעל הקיתון ויחיה מאשר ישתו שניהם ושניהם יראו האחד בגוויעת חברו? [וכדי שהשותה לא יראה מיתת חברו אולי יתרחק מחבירו, וכמו שעשתה הגר "ויכלו המים מן החמת, ותשלך את הילד תחת אחד השיחם, ותלך ותשב לה מגדל הרחק כמטחוי קשת, כי אמרה אל אראה במות הילדי".]

ובעל כרחנו שבן פטורא לא דיבר מהצד הרגשי שבדבר - שאיך יחזו עיניו במיתת חברו, כי אז לא הרווחנו ולא כלום, אלא שהבין שבעצם יש יותר צדק שישתו שניהם, אף שזה יבוא על חשבון איבוד חייהם של שניהם. וא"כ צריך להבין שניים: א', למה הצדק נותן שימסור חייו עבור שתיית שניהם ומיתתם. ב', איך הסברא מובנת מתוך הטענה "אל יראה אחד במיתת חברו".

(ב) ביאור הגר"ח והחזו"א: מצד הצלת חיי שעה

הדרך הנראית לבאר סברת בן פטורא [וכע"ז? ביארו כמה אחרונים - וכמו הגר"ח והחזו"א שלהלן] היא לומר, שכאשר בעל הקיתון נותן לחבירו לשתות **הוא מציל את חיי חברו**, ואילו אם אינו נותן לחבירו לשתות **הוא פוסק מוות לחבירו**, ולכן, פשוט שבעל הקיתון יתחלק עם חברו ולא יראה במיתתו של חברו!

אלא שלפום ריהטא אין הדברים מובנים, כי למה נחשבת נתינת המים לשני כהצלת חייו? והרי בכל אופן ימות השני אחרי יום או יומיים, וא"כ איך נתינת המים מצילה את חייו? ולמה אי נתינת המים נחשבת כשלילת חייו?

והאמת, שאיננו שוקלים את החיים בצורה נכונה. כי אנו שוקלים רק **חיים שלמים מול מוות בטרם עת**, ולפי משקל זה, כיון שהחבר בכל אופן ימות בטרם עת, כשממול עומדים חיים שלמים של בעל הקיתון, פשוט שמופרך לגמרי להעדיף מוות על חיים. אבל האמת אינה כך כלל וכלל, וצריך לשקול **חיים ליום אחד מול מוות ליום אחד**. כי גם כשאנו 'רק' דוחים את המוות ביום אחד, אנו מצילים **חיים של יום אחד**, וכשאנו שוללים חיים של יום אחד, אנו פוסקים מוות של יום אחד! כי חיים של יום אחד קרויים חיים לכל דבר!

וא"כ, כשאומרים לבעל הקיתון לתת מים לחבירו, אנו אומרים לו להציל את חייו של חברו, ואף שאלו חיים של יום אחד, אבל עדיין חיים המה. מאידך, בעל הקיתון כשהוא נותן את מימיו לחבירו, הוא אינו מוסר את חייו, כי הוא ימשיך לחיות בדיוק כמו חברו, אלא הוא מוסר **חיים שעתידיים לבוא** כדי להעניק לחבירו **חיים עכשיו**.

וההבנה הזאת שחיים של יום אחד נחשבים לחיים לכל דבר, היא הבנה פשוטה ואמיתית, והיא מוסכמת גם על בן פטורא וגם על רבי עקיבא, ולכן החכמים הבינו מתחילה כבן פטורא. אלא שבדרושו של בן פטורא טמון יסוד ראשוני, שאדם צריך למסור את חייו העתידיים בשביל חיי העכשיו של חברו, ובזה בא רבי עקיבא ולימד: חייך - גם העתידיים - קודמים לחיי חבריך.

וזה לשון החזון איש (ח"מ ליקוטים ב"מ סי' כ'): "והכא טעמיה דבן פטורא, דכיון דיש חיי שעה לשניהם, דאם ישתו שניהם יחיו לפי שעה, וקי"ל (יומא פ"ה ע"א) דעל חיי שעה מפקחין את הגל, א"כ אין חיי עולם שלו דוחה חיי שעה של חברו... ור"ע סבר, דמשום חייך קודמין נפטר מהצלת חיי שעה של חברו". ובמקום אחר (גליון לחי' ר"ח הלוי יסוה"ת פ"ה ה"א) ביאר יותר: "לא נחלקו אלא ביש לשניהם חיי שעה, דבן פטורא לא חשיב חייך במה שיחסר לו מחר, שאין המחר מזומן לו כ"כ, ורבי עקיבא חשיב לו ג"כ לחייך".

וז"ל הגר"ח (חידושי בסוגיות הש"ס מכ"י קדשו סי' ע"ב, וכדברים האלו רשם בשמו תלמידו הגדול רבי אברהם שמחה קפלן, והובאו דבריו בחי' הגר"ח החדש על הש"ס בסוגיין) בביאור הדין: "דסברת בן פטורא היא לא משום דפליג וסובר שאין לו להעדיף את חייו על חיי חברו, אלא משום דס"ל דחיי שעה שווין לחיים של שעות הרבה, וא"כ כיון דחיי שעה שווין לחיים של שעות הרבה, הרי מוטב שישתנו שניהם ויהיה לשניהם חיי שעה, ואין לבעל הקיתון לשתות בשביל שיחיה הוא חיים ארוכים יותר, שהרי יכול להציל בין את חברו ובין את עצמו לחיי שעה, אבל רבי עקיבא סובר דחיי שעות רבות אינם שווין לחיי שעה, וחיי שעות רבות בודאי עדיפי מחיי שעה, וא"כ כשאנו באים לדון שאפשר להציל אחד שישאר לחיים של שעות הרבה בודאי שעלינו לעשות כן, ואח"כ כאשר אנו דנין מי שישאר ע"ז דרש שפיר "חייד קודמין לחיי חברך" וחיי של בעל הקיתון קודמין".

ג) ביאור המנח"ח: מצד החיוב למסור נפשו להצלת חברו

דרך נוספת כתב המנחת חינוך (מצוה רצ"ו ד"ה הג' ש"ד) בביאור סברת בן פטורא, וגם לפי דרך זו חייב בעל הקיתון למסור נפשו בשביל חיי חברו, אבל לא בגלל הסברא המיוחדת הנ"ל שבעל הקיתון צריך למסור את חייו העתידיים בשביל חיי העכשיו של חברו, אלא שבעל הקיתון צריך למסור את כל חייו בשביל חיי חברו, פשוטו כמשמעו, ולכן נדרש ממנו למסור את כל המים שברשותו לחברו - ורק חברו יחיה והוא ימות, אלא שאז, אחרי שהחבר מקבל את המים, גם עליו יש חיוב למסור נפשו להציל את חיי בעל הקיתון, ולכן עליו להחזיר את המים לבעל הקיתון, וחוזר חלילה, ולכן יתחלקו במים וימותו שניהם ולא יראה אחד מהם במיתתו של חברו!

וסברת הדין בזה, שהנה ידוע ששפיכות דמים הוא בכלל "ייהרג ואל יעבור", ולכאורה הדין כך רק כשאונסים אותו להרוג את חברו, שהוא מחויב להיהרג ולא להרוג את חברו, ומהטעם ד"מאי חזית דדמא דידך סומק טפי? דילמא דמא דההוא גברא סומק טפי?!", והיינו שמי אמר לו [למצווה להרוג] שחיי עדיפים על חייו של חברו [הנהרג], ולכן יניח את עצמו להיהרג ולא ירוג את חברו. אכן אם הוא אינו הורג את חברו במעשה, אלא שחברו עומד להיהרג ע"י אחרים, אבל אם ימסור את נפשו למיתה יציל בכך את חברו, בזה לכאורה לא נאמר הדין שעליו להיהרג למען חברו, שהרי הוא לא מעדיף את חייו על פני חיי חברו, אלא ההורג מעצמו בא על חברו, ולמה יכניס את עצמו למיתה בשביל חברו?

אלא שבזה חולק בן פטורא, ולדעתו גם כשאין לו חלק כלל במיתתו של חברו, מ"מ הוא בכלל הדין שהוא צריך להיהרג למען הצלת חברו, ולכן גם בנידון שלנו, כיון שבעל הקיתון רואה שחברו עומד למות, חובה עליו למסור נפשו להציל את חברו, [אלא שמכיון שגם החבר יש עליו חובה זו, לכן אין ברירה אלא ששניהם ישתו עד ששניהם ימותו]. ורבי עקיבא חולק בזה, שבאופן כזה שאין לו חלק במיתת חברו, אין עליו חובה למסור נפשו על חברו כי חייו קודמים וכנ"ל.

וזה לשונו של המנחת חינוך (מצוה) בביאור הדין: "לבן פטורא, אף דאינו עושה מעשה כלל בחברו, וגם חברו ימות והוא [בעל הקיתון] גם כן, מ"מ אסור להחיות עצמו, מכ"ש דאם יציל חברו במיתתו, בודאי [גם חברו] ימסור נפשו, וזה פירוש מאי שאמר בן פטורא דימותו שניהם ולא אמר דיתן לחברו ויחיה, דהא חברו ג"כ אסור לשתות מפני דמו של זה... והנה ר"ע סובר דחיי קודמין... דאין צריך להציל חברו בדמיו".

ד) ביאור האגרו"מ: מצד דין ייהרג ואל יעבור

בדומה קצת לביאור המנחת חינוך כתב האגרות משה (יו"ד ח"א סי' קמ"ה), אלא שבניגוד למנחת חינוך שכתב בדעתו של בן פטורא שיש חובת מסירות נפש להציל את חברו גם כשאין לו שום חלק במיתת חברו, האגרו"מ למד בדעתו של בן פטורא שרק כשלמעשה יש לו חלק במיתת חברו אז יש לו דין מסירות נפש, אלא שלביאור האגרות משה, אם בעל הקיתון אינו נותן מים לחברו יש לו חלק בפועל במיתתו, וזה מטעם שיש עליו מצוות צדקה להעניק לחברו חיי שעה [פרט זה הוא לכאורה כמו שכתבו הגר"ח והחזו"א], וא"כ אם אינו מקיים את מצוותו והוא מונע מחברו מים המגיעים לו, הרי הוא כעושה מעשה להריגת חברו.

ואף שאם יתן לחברו מים ויקיים מצוות צדקה הוא מוסר את נפשו, מ"מ כיון שאם לא יתן לחברו מים יגרם לשניים: ביטול מצוות עשה ואיבוד נשמה [של חברו], ומאידך אם יתן לו יגרם רק לאחד: איבוד נשמה [של עצמו], לכן הוא בכלל הדין של ייהרג ואל יעבור. ומאחר ששניהם יש עליהם דין זה, לכן ישתו שניהם וירוויחו חיי שעה עד שימותו.

וז"ל האגרות משה (ד"ה וא"כ כשיכפוהו) בביאור הדין: "שאף שהמים הם של אחד מהן, כיון שמדין צדקה מחוייב ליתן גם לחברו, הו' המים כעומדין גם לחברו להנצל בהם ממיתת הצמאון, וכששותה בעצמו ואינו מניח לחברו, הרי הוא כמסלק במעשה שלא יוכל להנצל שהדין הוא שימות ולא יעבור. ומה ששניהם שותים אף ששניהם ימותו, הוא מחמת שגם השני מחוייב שלא לשתות, כדי שלא יסולק אפשריות הצלתו [של בעל הקיתון], וממילא מוכרחין שניהם לשתות ויחיו חיי שעה אף שאח"כ ימותו שניהם... ובא ר"ע ולימד וחי אחיך עמך חייד קודמין לחיי חברך, פירוש, שאין עליו חיוב צדקה כשצריך הוא עצמו להדבר כאותו צורך שצריך העני, וא"כ כיון שהמים שלו לא עמדו אלא לעצמו - כיון שגם הוא מהלך בדרך, ולכן אף שכאן עושה מעשה במה ששותה ואינו מניח לחברו לשתות, הוא כבלא מעשה מאחר שאינו מחוייב ליתן, וא"כ רשאי לשתותם אף שיחסר לחברו, וממילא [כיון שאין לו מצוות צדקה] ליכא כאן תרתי אלא חדא נגד חדא".

ה) ביאור המהר"ם שיק ועוד: מצד ספק סכנה אל מול ודאי סכנה

ישנה דרך נוספת לבאר את סברת בן פטורא [וכע"ז למדו כמה אחרונים - וכמו המהר"ם שיק, הנצי"ב והיד אליהו שלהלן], ולפי דרך זו גם בן פטורא לא סבר שצריך להעדיף חיי חברו על חייו, לא מצד שחיי עכשיו עדיפים על חיים עתידיים ולא מצד שכל אדם צריך למסור נפשו להצלת חברו, ובכל אופן אין חובה על האדם למסור שום צורה של חיים תמורת חיי חברו, אלא בן פטורא מדבר באופן שבעל הקיתון אינו מוותר על חייו.

לפי דרך זו, הברייתא מדברת באופן שאם יתחלקו במים קרוב הדבר שיגוועו שניהם בצמא, משא"כ אם בעל הקיתון ישתה לבדו יחיה בוודאי, אלא שגם אם יתחלקו במים עדיין אין ודאי הדבר שימותו שניהם, ועדיין ישנה אפשרות כלשהיא שימצאו מים לשתות, ובזה, כיון שבעל הקיתון לכל היותר יהיה רק בספק מוות, ומאידך אם חברו לא ישתה ימות בוודאי, לכן סבר בן פטורא שבעל הקיתון צריך

להכניס עצמו לספק סכנה בכדי להשאיר לשניהם אפשרות הצלת חיים, ורבי עקיבא חלק עליו שבעל הקיתון אינו צריך להכניס עצמו בסכנת חיים כלל בשביל חיי חברו.

וז"ל היד אליהו (סי' מ"ג ד"ה ונלע"ד דמ"ש מתחילה): **"שאיירי ששניהם יהיו בספק"**, ר"ל שקרוב הוא הדבר שלא יספיק לשניהם, **עכ"ז ישתו שניהם כדי שלא יראה את חברו מת ודאי** אם לא ישתה, ועל זה בא רבי עקיבא ואמר, דאפילו הכי בנדון כזה חייך קודמין, דהיינו שהוא יחיה ודאי, ואף שחבירו ימות ודאי דחייך קודמין. אבל כשודאי ימותו שניהם אם ישתו שניהם, נ"ל דאפילו ר' פרטא מודה דאחד ישתה אף דהשני ימות ודאי".

וז"ל המהר"ם שיק (סי' קנ"ה ד"ה ואני כתבתי): **"איירי דאינו ודאי שימות בעל המים אם יתן לחברו המים**, אלא שיש לחוש שלאחר זמן יבוא הוא ע"ז לסכנה, בכה"ג פליגו, וס"ל לר"ע דחייך קודמין מקרא דעמך, דהיינו שדווקא בעינן שבדאי לא יבוא ע"ז לידי ספק נפשות".

וז"ל הנצי"ב (העמק שאלה ראה סי' קמ"ז סק"ד): **"הענין דאם ישתו שניהם עכ"פ יחיו יום או יומים גם שניהם, שלא יגיעו לישוב, ואולי עד כה יזדמן להם מים**, משא"כ אם לא יתן לחבירו הרי ימות בודאי בצמא, ובא ר"ע ודרש וחי אחיך עמך חייך קודמין, והפירוש, אפילו ספק חיותו קודמין... דכתיב וחי אחיך עמך ודרשין חייך קודמין - ודאי חייך קודמין".

פרק ב' - בירורים שונים להלכה

(ו) אם מותר לשני לחטוף המים מידי בעל הקיתון

הנה הדין הוא (שו"ע חו"מ שפ"ח ס"ד ובנו"כ שם) שמותר לאדם להציל עצמו בממון חברו [עכ"פ אם הוא משלם אח"כ], וא"כ יש לעיין בנידוןנו, לאחר שהוכרע הדין כרבי עקיבא שבעל הקיתון שותה לבדו וחבירו ימות, האם מותר לשני לחטוף המים מבעליו כדי להציל עצמו, שהרי סוכ"ס המים הם רק 'ממון'.

וכתב בזה בשיטמ"ק (בסוגיין ד"ה שנים) בשם הרמ"ך וז"ל: **"חטפן אחד מהם מחברו ושתה וחברו מת על ידו, חייב בדיני שמים**, כן נראה, דמאי חזית דדמיה סומק טפין".

ונראה שכל הדעות בביאור הסוגיא מסכימים לזה. החזו"א (שם) כתב כן בפירוש: **"ונראה דאין חברו רשאי לגזול ממנו מימיו**, דאע"ג דאדם רשאי להציל עצמו בממון של חברו, הכא כבר הוכרע הדין דחייך קודמין, והוי הגזול גזול נפש של חברו". גם לפי המנח"ח פשוט שכך הדין, שהרי בכך הוא גורם למיתת חברו במעשה ממש וא"כ הוא בדין ייהרג ואל יעבור (וכ"ה גם לפי הגר"ח יסוה"ת פ"ה ה"א). גם לפי האגרו"מ פשוט שכך הדין, וכ"כ הוא עצמו (ד"ה ובא ר"ע) בפירוש: **"ומסתבר דלר"ע יהיה אסור להשני לחטוף ולשתות**, דכיון דרשאי שלא להניחו ליקח אף במעשה, א"כ יכול לעכבו גם בדין גזל, דאף [ש]נדחה מפני פיקו"נ, אבל הכא הא יהיה תרתי נפש וגזול נגד חדא".

ומסתבר שגם לביאור המהר"ם שיק וסיעתו יהיה הדין כך, כיון שגורם מיתה ודאית לשני. אלא שעדיין צ"ע אם מותר לשני לחטוף רק חצי מהמים, באופן שאז יהיו שניהם רק בספק סכנה [שבאופן זה אמר בן פטורא שיתחלקו במים לפי המהר"ם שיק וסיעתו], ומסתבר שהטעם שכתב החזו"א - שאחר שהוכרע הדין נחשב החוטף כגזול נפש - נכון גם לשאר השיטות, שאסור לחוטף להכניס את בעל הקיתון למצב של סכנה ברורה, כיון שכבר הוכרע הדין [לביאור המהר"ם שיק וסיעתו] שאין נדרש מבעל הקיתון להכניס עצמו לסכנה.

ואף שבנידון בן פטורא ורבי עקיבא נראה שלכל הדעות אסור לשני לחטוף, מ"מ יש לדון בזה באופן שנדון בו לפנינו.

(ז) הדין כשהקיתון משותף לשניהם

הנה בברייתא מפורש שהנידון הוא כשהקיתון שייך לאחד מהם, שלדעת בן פטורא הוא חייב להתחלק במים עם חברו אף שהמים שלו, ולדעת ר"ע חיינו קודמים לחיי חברו, וכבר כתבנו שלהלכה קי"ל כרבי עקיבא.

ומעתה יש להסתפק, מה הדין באופן שהקיתון שייך לשניהם בשותפות, האם ישתו שניהם ושניהם ימותו, או שגם אז ישתה רק אחד מהם כדי שלכה"פ אחד מהם יינצל (ואולי יקבעו מי מהם עפ"י הכללים הידועים של כהן קודם וכו'. ובע"ז יוסף (על עין יעקב בסוגיין) הביא מספר מלא עומד שהם יכולים להחליט עפ"י גורל מי יחיה ומי ימות).

והנה כתב המהרש"א (ח"א שם ע"ב ד"ה וחי אחיך) וז"ל: **"ונראה לפי הדרש דרבי עקיבא, דאם היה הקיתון של מים של שניהם, דמודה רע"ק לבן פטורא דשניהם ימותו ואל יראה כו'**, ואפשר דהיינו טעמא כדאמרין דמאי חזית דדמא דידך סומק טפי מדמא דחברך". ולפי דבריו הוא דין ברור, כי מי שיקח מחבירו את המים ששייכים לו, הוא מעדיף את עצמו במעשה ממש על פני חברו, ולכן ישתו שניהם וימותו.

אלא שצ"ע אם המהרש"א דיבר לגבי השאלה אם מותר לאחד לחטוף מחבירו, או שדיבר על ההנהגה הראויה ביניהם. ומטעמו היה נראה קצת שדיבר לעניין לחטוף, כי כתב הטעם **"דמאי חזית" וכו'**, ואם אנו באים לקבוע מהי ההנהגה הראויה, מה שייך כאן מאי חזית? אדרבה, לאחר שהוכרע כרבי עקיבא שעדיף חיי האחד על מיתת השניים, אזי שיכריעו החכמים גם באופן בלתי אפשרי זה דמו של מי קודם (וכמו שקבעו סדרי קדימה במצבים מורכבים אחרים). אכן מפשטות דבריו נראה יותר שהוא מדבר מצד ההנהגה הראויה, שהרי מחלוקת בן פטורא ור"ע היא ללא ספק לגבי ההנהגה הראויה, והמהרש"א כתב שבאופן ששניהם שותפים מודה ר"ע לבן פטורא, וא"כ נראה פשוט שהוא מדבר לעניין ההנהגה הראויה. ולהסביר הטעם שכתב נראה, שזה עצמו בא המהרש"א להסביר - למה באופן ששניהם שותפים אומרים שימותו שניהם ולא קבעו סדרי קדימה, כי בשאר המקומות שקבעו סדרים כאלו, מדובר באדם מן הצד שצריך להכריע בין שניים אחרים, אבל כאן אם היינו קובעים סדרי קדימה וכגון כהן קודם ללוי, פירוש הדבר היה שהיו דורשים מהלוי לקרב מעצמו את מיתת עצמו, וזהו דבר שקשה מצד הצדק לדרוש מבר אנוש, וזה מה שהמהרש"א מסביר, שכיון שישנה לסברת מאי

חזית לכן א"א לקבוע הנהגה ראויה ולכן ישתו שניהם. [יש לציין שלפי זה בוודאי שיהיה אסור לחטוף, ומאותה הסברא עצמה כי מאי חזית וכו'].

אכן האגרו"מ (ד"ה ובא ר"ע) הבין במהרש"א שדיבר רק לעניין לחטוף, וז"ל: "ועיין במהרש"א בח"א שבאם המים של שניהם גם לר"ע ישתו שניהם כדסובר בן פטורא, ופשוט שכוונתו אף שהוא ביד אחד, והוא מטעם דיהיו תרתי, **גזל** ונפש נגד חדא [נפש לבד]". וכך הבין במהרש"א גם הלהורות נתן (חיי"א סי' ק"ג סק"י"ב) וז"ל: "המהרש"א שכתב דבהיה הקיתון של שניהם גם רבי עקיבא מודה דשניהם ימותו משום דמאי חזית, דכיון דהקיתון הוי של שניהם, א"כ אם אחד מהם יטול את כל המים לעצמו **ויגזול משל חברו**, דנמצא דעביד מעשה שהפסיד את חברו שלא יוכל להציל נפשו בחיי שעה, בזה שפיר שייך לומר דמאי חזית". [ולפי דבריהם אין ראיה מהמהרש"א לעניין אם יש בזה הנהגה ראויה].

ומאחר שבמהרש"א עצמו אין הכרח גמור אם דיבר לעניין לחטוף או לעניין הראוי, ננסה להבין הדין בזה מתוך ביאורי האחרונים הנ"ל בגמ'.

לפי ביאור המנח"ח נראה פשוט שהנהגה הראויה היא שישתו שניהם [וכ"ש שאסור לחטוף], שהרי לדבריו לא אמר כך רבי עקיבא אלא מכיון שאינו עושה שום מעשה להמית את חברו, וא"כ בנידונו שכדי להינצל יצטרך לקחת משל חברו, ובוה יציל עצמו על חשבון קירוב מיתת חברו במעשה ממש, פשוט שהדין נותן שימסור נפשו, וכיון ששניהם הם בדין זה, לכן ישתו שניהם וימותו וכסברת בן פטורא. גם לפי האגרו"מ נראה שכך הדין שישתו שניהם, כיון שלדבריו כל החיוב לתת לחברו לשתות הוא רק מדין צדקה, ובאופן זה אין עליו מצוות צדקה כלל, עיין היטב בדבריו (ד"ה ובא ר"ע), אלא שא"כ צ"ע קצת למה הוצרך ללמוד את המהרש"א בגזל.

לפי המהר"ם שיק וסיעתו כל הסוגיא מדברת באופן שאם ישתו שניהם יהיו רק בספק סכנה, וא"כ פשוט בלי ספק שבאופן שהם שותפים במים שהדין הוא ששניהם ישתו [וכ"ש שאסור לחטוף], וכ"כ היד אליהו (ד"ה כך י"ל) בפירושו: "בשנים שמצאו קיתון של מים בדרך איך יתנהגו... אם הוא ששניהם בספק אם ישתו, אז **אפילו לר"ע לא שייך דחיין קודמין**", אכן באופן שאם ישתו שניהם ימותו בוודאי, בזה לפי המהר"ם שיק וסיעתו מודה בן פטורא שרק בעל הקיתון ישתה, וא"כ צריך עיון מה יהיה הדין באופן ששניהם שותפים, וכתב בזה היד אליהו: "ואם שניהם ימותו בודאי כשישתו שניהם, אז באמת **אפילו לר' פרוטא מוטב שלא ישתו שניהם**, כדי שינצל אחד בודאי... או אפילו בספק, משישתו שניהם וימותו בודאי".

ומעתה לא נשאר לנו לברר אלא מה יהיה הדין לפי ביאור הגר"ח והחזו"א, ולהלן יבואר שלדעתם יוצא לכאן שרק אחד ישתה, ויחליטו מביניהם עפ"י סדרי הקדימה הרגילים, ויבואר כל זה לפנינו בנידון הבא.

ח) הדין כישנו אדם שלישי למי יתן

לעיל התבאר הדין כששניהם שותפים בקיתון. ויש לברר מה הדין אם הזדמן לפנייהם אדם שלישי שיש לו קיתון אחד מיותר, ואם יתנו לשניהם ימותו שניהם, ואם יתנו לאחד יינצל האחד, היאך ינהג?

והנה לפי המנח"ח והאגרו"מ אין לנו שום ראיה מה יסברו בכה"ג [כי זה פשוט שיש עליו חיוב להציל, אלא האם יציל את שניהם לחיי שעה או את אחד מהם לחיי עולם לפי דיני הקדימה?], וביד אליהו מפורשת התשובה בדבריו הנ"ל לגבי אם מצאו מציאה, שאם כשישתו שניהם יישארו שניהם בספק מודה ר"ע שישתו שניהם, ואם כשישתו שניהם ימותו בוודאי מודה בן פטורא שמוטב שישתה רק אחד, ומסתבר שהדין שווה לגבי אדם שלישי, ואולי לכן כתב את הדוגמא הזאת – שמצאו מציאה, כדי לכלול את שתי הדוגמאות, של שותפות ושל אדם שלישי. ולגבי ספק כ"כ הציץ אליעזר (ח"ט סי' כ"ח סוס"ק ג') להדיא בדעת החקר הלכה עפ"י דברי הנצי"ב, וז"ל: "ה"ה נאמר כן בהיכא שהרפואה שלנו דלא שייך דברי ר"ע דחיין קודמין, ואזלינן בזה בתר דעתיה דבן פטורא, **דמחויב לתתה ולחלקה בין שניהם**", "דבינתיים ירויחו כל אחד חיי שעה, ולאחר מיכן רחמי שמים מרובים לשלוח להם עזרתו מקודש בעבור זעם הדינים המתוחים עליהם, או **שבינתיים יזדמן לשניהם עוד מזאת הרפואה**".

ודנו בזה גם הגר"ח (בחי' הגר"ח החדש שם) וגם החזו"א (שם). וז"ל הגר"ח: "היאך יהיה אם גם שלישי מחזיק קיתון של מים והוא לא צריך להמים היאך יעשה... דבן פטורא סבר דחי עולם שווים עם חיי שעה... ולפי"ז אפילו שלישי שאינו נצרך להמים גם כן יהיה כך, שזהו הצלתו שמציל בזה שנים כיון שאין נפקא מינה מחיי שעה לחיי עולם. אבל רבי עקיבא סובר שחיי שעה אין שווה עם חיי עולם וחיי עולם עדיף, ומשו"ה סובר ר"ע דחיין קודמין ומציל את עצמו, וכן יהיה הדין בשלישי שאינו נצרך להמים **שצריך ליתן לאחד מהם**".

וז"ל החזו"א: "ונראה דאם יש לאחד מים ולפניו שני צמאים, נמי תלוי בפלוגתא, דלבן פטורא נותן לשניהם וימותו שניהם, דהא אף אם יתן לאחד יתחייב לחלוק עם חברו, ולר"ע יתן לאחד שירצה... ונראה **דחייב ליתן לאחד**, כיון דבשביל חייך קודמין אמרה תורה דחיי עולם שלו קדם לחיי שעה של שנים, גם הנותן צריך להשתדל טפי בהצלת חיי עולם, ואם אחד מהם קדם לחברו כגון כהן ואינד דתנן (הוריות י"ג ע"א) הקודם זוכה, ואם שניהם שוין נותן למי שירצה".

ומעתה, משזכינו לדין ברור מהגר"ח והחזו"א באופן שישנו לאדם שלישי, שכיון שגילתה לנו התורה שעדיף חיי עולם מחיי שעה לכן גם השלישי מחויב לנהוג לפי הוראה זו, נוכל לחזור ולדון לפי שיטתם מה יהיה הדין כששניהם שותפים בקיתון.

שהנה הגר"ח (בחי' מכת"י קדשו שהובא לעיל) כתב: "רבי עקיבא סובר דחיי שעות רבות אינם שווין לחיי שעה, וחיי שעות רבות בודאי עדיפי מחיי שעה, וא"כ כשאנו באים לדון שאפשר להציל אחד שישאר לחיים של שעות הרבה בודאי שעלינו לעשות כך, ואח"כ **כאשר אנו דנין מי שישאר ע"ז דרש שפיר "חיין קודמין לחיי חברו"** וחיינו של בעל הקיתון קודמין", והיינו, שזה שחיי עולם עדיפים על חיי שעה, זה ידע ר"ע מסברא ולא היה נצרך לפסוק על זה, וכל הפסוק [שהביא ר"ע] אינו נצרך אלא לידע **מי ישאר מבין השניים**, שבעל הקיתון קודם לחברו.

ולכאוף יש לתמוה על זה הרבה, כי לכאוף הסברא הפשוטה היא, שלאחר שהכרענו מסברא שלא ימותו השניים אלא האחד יחיה, פשוט וברור שבעל הקיתון קודם לשתות ולחיות, ומדוע היה לנו צד לומר שחבירו יקדימו? והתשובה נעוצה בדברי הגר"ח במקום אחר (יסודי התורה פ"ה ה"א), שם כתב שלולא הפסוק שהביא רבי עקיבא היינו אומרים שבעל הקיתון מחויב למסור נפשו להצלת חבירו [אף שאינו עושה מעשה במיתת חבירו], וזה בא הפסוק ללמד שאינו מחויב למסור נפשו להציל את חבירו, כיון שחלקו במיתת חבירו הוא רק ב"שב ואל תעשה".

ודברי הגר"ח בשני המקומות משלימים יחדיו, שלולא הפסוק היה כל אחד מהשניים מחויב למסור נפשו להצלת חבירו, וכיון ששניהם היו מחויבים להציל אחד את חבירו, לכן לבן פטורא היו מתחשבים בחיי השעה ולר"ע היו מכריעים עפ"י דיני הקדימה, ולא הייתה שום קדימה לבעל הקיתון מצד בעלותו על המים כיון שהוא מחויב למסור נפשו להצלת חבירו, וזה בא הפסוק ללמדנו, שבעל הקיתון אינו מחויב להציל את חבירו, וא"כ חיינו קודמים.

ומעתה, אף באופן ששניהם שותפים במים ואין לנו לימוד מהפסוק מי קודם להצלה, אבל מ"מ "כשאנו באים לדון שאפשר להציל אחד שישאר לחיים של שעות הרבה **בודאי שעלינו לעשות כך**", ומפורש בדברי הגר"ח שלא נפסוק שישתו שניהם וימותו.

וכך גם יהיה הדין לפי החזו"א, אלא מטעם אחר. שהנה החזו"א (בגליון הגר"ח שם ד"ה ומש"כ הגאון) חלק על הגר"ח שסבר שלולא הפסוק שהביא ר"ע היה צריך למסור נפשו להצלת חבירו, ולדבריו (שם ד"ה ומ"מ צריכין) בא הפסוק ללמדנו זה עצמו שלא נלמד כבן פטורא שימותו שניהם [ולא כמו שכתב הגר"ח שזה ידע ר"ע מסברא], וז"ל החזו"א: "נראה דראובן שיש לו קיתון של מים ושמעון ולוי צמאים, לכו"ע [לולא הפסוק] נותן לשניהם וימותו שניהם, שאם יתן לשמעון הרי לוי מת עכשיו ושמעון שומר מים למחר, ועכשיו אפשר להחיות שניהם, **ולחיי צריך קרא דחיי קודמים אף כה"ג**", והיינו כמו שכתב במקומו (בחזו"מ הנ"ל) "כיון דבשביל חייך קודמין **אמרה תורה דחיי עולם שלו קדם לחיי שעה של שנים**, גם הנותן צריך להשתדל טפי בהצלת חיי עולם".

ומעתה כיון שהפסוק בא להפקיע שאין שום סברא שישתו שניהם וימותו אלא תמיד ישתה אחד ויחיה, פשוט וברור שגם כששניהם שותפים בקיתון מוטב שישתה אחד בלבד ויזכה לחיי עולם.

אלא שאף שהוכחנו מדברי הגר"ח והחזו"א שגם באופן שאין לאחד מהם יותר זכות תביעה משיש לחבירו - עדיין ההכרעה שמוטב שישתה אחד, אבל לא באנו לומר שיש בדבריהם מקור שאפשר **לחייב** את האחד מהם לוותר על מימיו למי שקודם לו בדיני הקדימה. כי הנה, לפי הגר"ח היה פשוט לר"ע מסברא שחיי שעה אינם באים בחשבון במקום שיש חיי עולם, והפסוק בא לחדש שבעל המים אינו מחויב בהצלת חבירו כיון שאין לו חלק במיתתו כי אם בשב ואל תעשה, ומעתה, באופן ששניהם שותפים במים, מצד אחד עומדת סברת ר"ע שחיי עולם עדיפים, אבל מצד שני אין מחייב שיכריח את האחד לוותר על מימיו בשביל הקודם לו, כי אם נבוא מצד חובת הצלת נפשות, הרי הכריעה כבר התורה שאינו מחויב בזה כשהוא רק בשב ואל תעשה, וא"כ מניין לנו לחייב את האחד לוותר על מימיו בשביל חבירו?

וגם לפי החזו"א, אף שהפקיעה התורה מסברת בן פטורא שאין משקל לחיי שעה מול חיי עולם, אבל מניין אנו למידים שאפשר לחייב את בעל המים האחד לתת את מימיו לחבירו הקודם לו בדין? וכל דיני הקדימה לא נאמרו אלא לאדם הבא מן הצד ואינו מוותר משלו, אבל כשהאחד מוותר משלו, בזה לא מצאנו שדיני הקדימה מחייבים.

עכ"פ, גם אם להלכה לא נוכל **לחייב** את אחד מהשניים לוותר על מימיו ועל חיי השעה שלו, אבל עכ"פ מוכח מדברי הגר"ח והחזו"א שההנהגה הנכונה היא שחיי עולם של אחד עדיפים על חיי שעה של שניים, אם מצד הסברא הברורה ואם מצד התורה, ולכן אם אנשי מעשה הם, יכריעו מביניהם עפ"י סדרי הקדימה הרגילים, ומי שנצרך לוותר על מימיו בשביל לקיים את הישר והטוב ולהציל חיי עולם.

[ואין לטעון שאם אין לנו מקור לחייב לנהוג לפי דיני הקדימה, א"כ אולי אסור לאף אחד מהם לוותר על מימיו לטובת חבירו. כי מאיזה טעם נאסור זאת עליו? והלא המוותר אינו מוותר על חיי אלא על מימיו בלבד, ואם יש יחס לחיים הזמניים הוא רק מצד חיי השעה, אכן לאחר שהופקעה סברא זו כשהיא מתמודדת מול חיי עולם, לפי הגר"ח מסברא ברורה ולפי החזו"א מכוח התורה, אין לאסור להציל חיי עולם משום סברא זו. (וכך מוכח מדברי היד אליהו בדעת ב"פ באופן שאם יתחלקו ימותו שניהם בודאי, עיי"ש, וא"כ גם הוא לא מצא סיבה לאסור בזה). גם אין לטעות שלפי החזו"א הפסוק מפקיע מסברת בן פטורא רק כשיש שיקול של "חייך", כי אם כן איך למד מזה החזו"א **לחייב** אדם שלישי להציל רק אחד? ופשוט שלפי החזו"א התורה הפקיעה את סברת בן פטורא לחלוטין].

והנה לעומת הגר"ח והחזו"א הנ"ל שהבינו שבאופן שאנו נדרשים להכריע בין חיי עולם לחיי שעה, סובר רבי עקיבא שבכל אופן שהוא חיי עולם עדיפים, אפילו לולא חזקתו של אחד מהם על המים, מצאנו לחלוק על זה בשיעורי ר' דוד (כתובות דף ג' ע"ב אות רנ"ד), שאף שבעיקרו למד כביאור הגר"ח והחזו"א במחלוקת בן פטורא ור"ע, שהנידון הוא אם דוחים חיים שלעתיד לבוא מפני חיים של עכשיו, מ"מ בדין אדם שלישי פסק להדיא שגם ר"ע מודה שימותו שניהם, וז"ל: "ונראה דאף ר"ע דחולק על בן פטורא, היינו רק לגבי דין הצלה, דדריש קרא דחייך קודמין, גלי קרא דלגבי הצלה אין הנפשות שקולין אלא חייך קודמין, והיינו דהחיי עולם שלו קודמין להצלת חבירו, אבל על עצם הדין דבן פטורא דהנפשות שקולות אינו חולק.

וממילא אם יהא המים ביד אדם שלישי, **באמת יהא הדין לר"ע כמו לבן פטורא, דצריך ליתן לשניהם להצלת חיי שעה של שניהם**, כיון ששניהם שקולין. אך בחזו"א כתב דלר"ע דדריש חייך קודמין גילתה התורה דחיי עולם של אחד קודם לחיי שעה של שנים, וממילא אף אם יהיו המים ביד אדם שלישי נמי צריך להציל רק אחד מהן לחיי עולם ולא את שניהם לחיי שעה, כיון דחיי עולם קודם לחיי שעה. אכן לפי דברינו הרי ר"ע רק חידש דבהצלה חייך קודמין, אבל היכא דלא הוי חייך קודמין, אף ר"ע מודה לבן פטורא דשניהם ישתו לחיי שעה". ולדבריו כ"ש שיהיה כך הדין באופן ששניהם שותפים במים.

והנה יצא לנו שלפי הגר"ח והחזו"א, וכן כתב להדיא היד אליהו, אפילו אם שניהם שותפים בקיתון, מ"מ נכון יותר שאחד מהם יוותר על מימיו כדי להציל את חבירו, וא"כ ייצא לנו מזה נפק"מ גם באופן נוסף, וכפי שנדון מיד לפנינו בנידון הבא.

(ט) הדין כשבעל הקיתון ימות בודאי והוא יכול להציל את חבירו

הנידון בברייתא הוא כשבעל הקיתון יכול להציל עצמו במימיו, האם ישתה לבדו או שמא יתחלק עם חבריו וימותו שניהם. ויש לדון, מה הדין באופן שבעל הקיתון ימות בוודאי גם אם ישתה את כל המים, אבל אם יתן לחבריו את המים הוא יחיה בוודאי, האם נדרש מבעל הקיתון לתת את מימיו לחבירו.

והנה למש"כ בדעת הגר"ח והחזו"א והיד אליהו הנ"ל, פשוט שעכ"פ ראוי לו לתת את המים לחבירו, ולא גרע משותף שאומרים לו לוותר על מימיו בכדי להציל את חבריו, אלא שעדיין יש לדון לפי ביאורי שאר האחרונים.

ונראה שבוזה יסכימו כל הדעות שבעל הקיתון צריך לוותר על מימיו בשביל הצלת חבריו, וכלהן. בדעת המנח"ח כתב בשיעורי ר' דוד (כתובות ג' ע"ב אות רנ"ב) וז"ל: "ויש לדון לפי דבריו, (שפירש דטעמא דישתו שניהם היינו משום דכל אחד מהם מחוייב להחיות את חבריו), אם היו שנים המהלכין בדרך, ולאחד סגי לשתות המים שבידם בכדי להגיע לשוב ולשני לא סגי, **זלכאורה ודאי דישתה זה**". והנה ר' דוד כתב כן בדעת בן פטורא, והיינו שהבין בדעת בן פטורא, שכתב דינו שישתו שניהם רק באופן ששניהם שווים בסכנתם, אבל אם ברור שאחד ימות [וחלוקת המים ביניהם לא תציל אותם] והשני יינצל אם ישתה לבדו, מסכים גם בן פטורא שזה שיכול להינצל ישתה לבדו. וא"כ לדבריו פשוט וק"ו בדעת ר"ע שזה שיכול להינצל ישתה לבדו.

ופשוט שכך הדין לפי האגרו"מ, כי הסביר שתמיד יש לשקול באיזה צד יש יותר הפסד, וכאן בוודאי יש לבעל הקיתון מצוות צדקה [ומסתמא גם חיוב] לתת את המים, כיון שהחבר נצרך למים יותר ממנו, וא"כ ייצא שאם לא יתן את המים מפסיד גם מצוות צדקה וגם גורם איבוד נשמה, כשמאידך אם לא יתן את המים אינו מרוויח כלום. וכך גם לפי שיטת המהר"ם שיק והנצי"ב, ואף שהמהר"ם שיק והנצי"ב לא דיברו בזה להדיא, אבל הדבר פשוט מסברא, וכ"כ גם הציץ אליעזר (חיי"ז סי' ע"ב אות כ'), בדעתם, וז"ל: "ואליבא דמהר"ם שיק הנ"ל באות הקודם, הרי סבור בכזאת בן פטורא שצריך לוותר ספיקו ידידה כדי להגיש הצלה לחבירו הודאי, וניתן איפוא לומר שר"ע פליג רק היכי שהוא ספק, וע"י ההצלה ינצל לחיי עולם, אבל היכי שע"י הצלה ידידה ג"כ לא ינצל כי אם רק לחיי שעה בלבד, בכה"ג י"ל **שגם ר"ע יודה שיש לו לתת לחבירו**... כשע"כ ינצל חבריו בודאות לחיי עולם".

(י) הדין כשבעל אופן ימותו שניהם

עוד יש לדון לפי הביאורים בסוגיא בשני אופנים דומים: א) מה הדין באופן שהקיתון שייך לאחד מהם, ובכל אופן שהוא ימותו שניהם, אלא שאם ישתה בעל הקיתון לבדו יחיה כמה ימים, ואילו אם יתחלק עם חבריו יחיו שניהם פחות זמן, האם יכול בעל הקיתון להחזיק בשלו, או שמא כאן מודה רבי עקיבא שיתחלק ולא יראה במיתת חבריו?

ב) מה הדין באופן שהקיתון שייך לאחד מהם, ובכל אופן שהוא ימותו שניהם, אלא שבעל הקיתון חלש יותר ולכן גם אם ישתה את כל הקיתון יחיה רק יום אחד, ומאידך אם חבריו החזק יותר ישתה את כל הקיתון יחיה יותר זמן, האם בעל הקיתון יכול להחזיק במימיו [או לכה"פ להתחלק], או שמא הוא צריך לתת את כל המים לחבירו בכדי שיחיה יותר?

וצדדי השאלה הם, באופן שאין כלל אפשרות הצלת חיים שלמים, אלא רק הצלת חיי שעה עכשוויים, האם מתחשבים בחיי השעה להכריע מי מבין השניים יזכה במים, או שמא בעל הקיתון יכול להחזיק במימיו ולדאוג לחיי השעה שלו בלבד.

ולכל אלו שהסבירו את סברת בן פטורא שהיא משום הצלת חיי שעה, והם הגר"ח והחזו"א והאגרו"מ, פשוט בלי ספק שבאופנים הנ"ל שאין אפשרות הצלת חיי עולם כלל, תמיד יש להתחלק באופן שיהיה לשניהם חיי שעה שווים, כי אם לא למול חיי עולם לא מצאנו שנחלק רבי עקיבא, ולכן באופן הראשון צריך בעל הקיתון להתחלק במים [כי חיי המחר אינם דוחים את חיי היום של חבריו], ובאופן השני יצטרכו להתחלק במים שיש וכמה שיחיה כל אחד יחיה.

והנה ר' דוד (שם) כתב באופן השני לפי דעת המנח"ח וז"ל: "אם האחד יוכל לחיות ג' ימים ע"י שתיית כל הקיתון, וחבירו אם ישתה כולו, יוכל לחיות רק יום אחד, הרי **חבירו חייב ליתן המים לזה שיארץ ימים יותר**, והוא אינו מחוייב להחזיר לו, דחיי שעה דיליה עדיפא". וגם זה כתב בדעת בן פטורא, אלא שפשוט שכך יהיה הדין גם לפי ר"ע, כיון שאין כאן אפשרות הצלה. ולפי דעתו לכאוי יהיה כך הדין גם באופן הראשון, שבעל הקיתון יכול להחזיק במים כדי שיחיה יותר זמן.

אלא שלכאוי אין הדברים מוכרחים בדעת המנחת חינוך, וייתכן שאף הוא מודה שחיי השעה העכשוויים של שניהם עדיפים על חיי שעה עתידיים של אחד מהם. וצ"ע עוד.

ובדעת המהר"ם שיק לא ידוע לנו מה סבר לגבי חיי שעה, אולם היד אליהו (שם ד"ה אם כן למה) כן כתב בזה וז"ל: "מאי נ"מ להו בחיי צער בשעה זו במדבר, אדרבה ניחא להו טפי לכל אחד ואחד... שימות מהרה ולא יצטער מיתת צמא כ"כ הרבה", ולענין הדין כתב (בדעת בן פטורא אבל ה"ה בנידוננו לפי ר"ע) וז"ל: "אם ירצו דישתו שניהם או לא ישתו שניהם, יעשו כפי רצונם - דהא בכשרים איירי - איך יתחסדו זה עם זה, **ובמאי דניחא להו טפי יעשו**, אף את"ל דיש שבוחר בחיי שעה אפילו בצער גדול". והיינו שלא ראה חשיבות כלל בחיי שעה, ולכן כתב שיבחרו כפי הנרצה להם באותה שעה.

(יא) הדין במקום כשבעל הקיתון הוא רק בספק הצלה

לעיל הבאנו ביאור הנצי"ב, המהר"ם שיק והיד אליהו, שמחלוקת בן פטורא ור"ע היא רק באופן שאם יתחלקו במים עדיין יהיה להם צד הצלה, אבל אם הם יתחלקו ימותו שניהם בוודאי, מודה בן פטורא שבעל הקיתון קודם.

ונמצא להלכה לפי דעתם, שאפילו באופן שאם בעל הקיתון יתחלק במים עדיין יהיה אפשרי ששניהם יחיו, ומאידך אם ישתה רק הוא לבדו ויחיה ימות חבריו בוודאי, מ"מ לכל הדעות הדין הוא שישתה ויחיה לבד ולא יעניק צד חיים לחבירו, כיון שאינו חייב להיכנס לספק סכנה בשביל חבריו.

אכן יש לדעת שדין זה שנוי במחלוקת, וכלהן. (ועיין עוד בפת"ש סי' תכ"ו סק"ב בשיטות שאר הפוסקים בנידון זה).

שהנה החוות יאיר (סי' קמ"ו) כתב להיפך מדברי האחרונים הנ"ל, וז"ל: "דדווקא התם שאם ישתו שניהם ימותו ודאי, **משא"כ בספק, י"ל ישתו שניהם ולא ישתה הוא לבדו** וימותו חבירו ודאי". ויותר ע"כ כתב בשיעורי ר' שמואל (סנהדרין דף ע"ג ע"א אות קע"ו, עפ"י ב"י שהביא מהגמ"י בשם הירושלמי), שכל זמן שהוא רק בספק סכנה הוא צריך לוותר לגמרי על שתייתו למען לא ימות חבירו, וז"ל: "עכ"פ ביש לו מים ואם לא ישתה ספק ימות וחברו ודאי מת, **יהא חייב לתת את המים לחברו**".

אכן כאמור האחרונים הנ"ל חלקו בזה (עיין בדבריהם איך למדו את הירושלמי) שגם בספק סכנה אינו צריך להתחלק אם חבירו. אלא שגם לדעתם עדיין היה מקום להסתפק, מה הדין באופן שאם בעל הקיתון ישתה לבדו, בכ"ז הוא יישאר עדיין בספק סכנה, ומאידך אם יתן לחבירו לשתות יינצל חבירו בוודאי, האם גם אז ישתה אפילו שעדיין יישאר בספק סכנה, או שמא עליו להעדיף לתת לחבירו שיינצל עי"ז בוודאי?

וגם בזה כתב הנצי"ב (מרומי שדה הוריות י"ג ע"א ד"ה שם בגמ' אמו קודמת) וז"ל: "**ספק סכנת נפשות של עצמו דוחה אפילו ודאי פקוח נפש של אחרים**, כמו שכתבתי בהעמק שאלה (הנ"ל) מהא דר"ע ובן פטורא".

ולפי שאר הביאורים בנידוננו [המנח"ח והאגרו"מ הגר"ח והחזו"א] אין ראייה איך סברו לגבי אם דוחים ספק סכנת עצמו מפני ודאי חיי חבירו.

והאמת שהרבה אחרונים קיבלו ופסקו כדעת הנצי"ב והמהר"ם שיק, ואין כאן המקום לפורטס, ולכן אפילו אם לא נלמד כמותם בדעת בן פטורא [שכששניהם ימותו בוודאי מודה בן פטורא ודיבר רק בספק], מ"מ להלכה הדין כמותם בדעת ר"ע, שגם במקום שבעל הקיתון הוא רק בספק סכנה, מ"מ ספק סכנת נפשות דוחה ודאי חיי חבירו.

פרק ג' - דינים בדעת בן פטורא

יב) הדין כשגדול וקטן מהלכים בדרך

לעיל הובא ביאורו של המנח"ח בדעת בן פטורא, שכל אחד מהשניים המהלכים מחויב מן הדין למסור נפשו להצלת חבירו, וכיון ששניהם חייבים באותה מידה, לכן למעשה ישתו שניהם וימותו.

ועפ"י ביאור זה יצא לו למנח"ח חידוש גדול, שלו יצויר שהאחד יהיה גדול והשני יהיה קטן, יהיה הגדול מחויב לתת לקטן לשתות, והקטן שאינו בר חיוב לא יהיה מחויב לתת לגדול, ונמצא שימות הגדול ויחיה הקטן, וז"ל: "ודרך משל אם הולך עם תינוק בדרך, **בודאי מחויב ליתן לתינוק שיחיה והוא ימות**". ועיין בזה בשיעורי ר"ד (שם אות רנ"ג).

ולכאוי' יהיה הדין כך גם לפי ביאורו של האגרו"מ, אולם לפי שאר הביאורים לכאוי' אין מקור וטעם לחידוש זה.

יג) אם אין מספיק מים אפילו לקצת זמן

הנה לפי ביאור הגר"ח והחזו"א, וכך גם לפי האגרו"מ, יסוד סברת בן פטורא הוא כדי שירוויחו שניהם חיי שעה, ולפי זה יש לדון, מה יהיה הדין באופן שאם יתחלקו ימותו תיכף ולא יהיה להם אפילו חיי שעה, ומאידך אם ישתה אחד יחיה יותר, האם הדין לפי בן פטורא משתנה שרק אותו שיכול להרוויח חיי שעה ישתה.

וכתב בזה האגרו"מ (שם ד"ה ואם כשיכפוהו) בפירושו: "ובאם לא יועילו לשניהם אף לחיי שעה ולאחד מגיע לשוב, מסופקני בדעת בן פטורא, ומסתבר שיודה בזה בן פטורא". וכ"כ הלהורות נתן (שם סק"ד) וז"ל: "דהיכי שאין לו אלא טיפה אחת של מים שאין בו כדי חלוקה, ואם ישתו ממנו שניהם אז שניהם ימותו מיד, דבזה אמרינן דמוטב שישתה בעל המים אותה טיפה ויחיה, ורק היכי דשניהם יחיו חיי שעה אמרינן שישתו שניהם".

ולעניין מי יזכה לשתות ולחיות, לכאוי' כאן מודה בן פטורא שבעל הקיתון קודם, וכמו שכתב הגר"ח (הובא לעיל אות ב') "דסברת בן פטורא היא לא משום דפליג וסובר שאין לו להעדיף את חיו על חיי חבירו".

ופשוט שכך יהיה הדין לפי המהר"ם שיק וסיעתו, כיון שלדעתם באופן שאם יתחלקו ימותו שניהם בוודאי מודה בן פטורא שבעל הקיתון קודם, וא"כ פשוט שה"ה כאן.

אכן לפי ביאור המנח"ח נראה שהדין יהיה תלוי, שאם טיפת המים תספיק לאחד רק לחיי שעה, מסתבר שהדין הוא כנ"ל שבעל הקיתון קודם [כי מאיזה טעם יתן לחבירו חיי שעה על חשבוננו?], אבל באופן שהטיפה תספיק שיוכל להגיע למקום ישוב ולהינצל, הדין יהיה ששניהם יתחלקו וימותו, שהרי לשיטתו כל אחד מהם צריך למסור נפשו להצלת חבירו, וכיון שאין לדבר סוף ישתו שניהם וימותו, וא"כ ה"ה בנידוננו.

יד) הדין באופן שהתחלקות תגרום למיתת בעל הקיתון והצלת חבירו

והיה מקום להסתפק לפי בן פטורא, מה יהיה הדין אם בגלל ההתחלקות ימות בעל הקיתון ורק חבירו יחיה, וכגון שבעל הקיתון הוא אדם חלש, ואם יתחלק במים עם חבירו ימות הוא ויחיה חבירו, ואם ישתה לבדו יזכה לחיות אך חבירו ימות, האם ישתה בעל הקיתון ויחיה, או יתחלק עם חבירו וימות וחבירו יחיה?

והנה לפי ביאור הגר"ח והחזו"א [בדעת בן פטורא] מסתבר שצריך להתחלק אעפ"י שימות, כיון שחיי המחר אינם דוחים את חיי היום של שניהם, ואם כשיתחלקו יחיו שניהם עכ"פ יום אחד, צריך בעל הקיתון להתחלק.

ולפי ביאור המנח"ח והאגרו"מ פשוט שכך יהיה הדין, שהרי זה שימות אינו מוריד מחיובו למסור נפשו להצלת חברו, וכיון ששניהם מחויבים בכך, לכן הדין נותן שיתחלקו, ומי שימות בסוף ימות.

אכן לפי ביאור המהר"ם שיק וסיעתו, פשוט בלי ספק שבן פטורא מודה שבעל הקיתון קודם, שהרי לפי דעתם באופן ששניהם ימותו ודאי אם יתחלקו, מודה בן פטורא שבעל הקיתון קודם, וא"כ ה"ה גם כשיש אפשרות להציל רק אחד מהם ממיתה ודאית.

וכ"כ הערוך לנר (יבמות נ"ג ע"ב ד"ה בא"ד דאדרבא) בפירוש וז"ל: "יש להסתפק לכן פטורא, אם בעל המים עדיין לא שתה כלום וחבירו כבר שתה, אבל לא כל צרכו, ואם ישתו שניהם דהיינו שחבירו ישתה עוד מעט, יחיה חבירו והוא ימות, ואם ישתה הוא לבדו יחיה הוא וחבירו ימות, איך הדין בזה, כיון דבזה לא שייך סברת בן פטורא דאל יראה אחד במיתת חבירו, דממנ"פ האחד רואה במיתת חבירו, ונ"ל דבזה גם בן פטורא מודה דישתה הוא דחיי קודמין". אלא שהאמת שמדברי הערוך לנר נראה שהבין סברת בן פטורא כפשוטה ממש, ולא כפי אחד הביאורים הנ"ל, והביא כטעם זה גם משם הריטב"א (הישנים בסוגיין) "שכתב וז"ל: והכי דרש ל"י בן פטורא לקרא וחי אחיך עמך, כלומר עמך יחיה, שאם יוכל לחיות עמך הרי טוב, ואם לאו מוטב שימותו שניהם. ואית דאמרי מואהבת לרעך כמוך, עכ"ל. ונ"ל דגם לפי טעם זה [היינו הטעם של ואהבת] הדין כמו שכתבנו [שבעל הקיתון קודם], כיון שהתורה לא הקפיד רק או שיחי עמך או שניהם לא יחי, אבל בכה"ג דממנ"פ אחד יחיה ואחד לא, מוטב שיחיה הוא".

פרק ד' - סיכום להלכה

טו) אם הקיתון שייך לאחד

אם הקיתון שייך לאחד, וינצל ע"י שתיית המים לבדו, נחלקו בזה בן פטורא ור"ע, וק"ל כר"ע שחיי קודמים. ואסור לשני לחטוף המים מיד בעל הקיתון.

אם בעל הקיתון עומד למות בכל מקרה והוא יכול להציל את חבירו אם יתן לו מים, לכל הדעות הוא צריך לוותר לחבירו ולתת לו את המים.

אם שניהם עומדים למות בכל מקרה, אלא שיש נפק"מ מי יחיה יותר זמן, וכגון שאם ישתה בעל הקיתון יחיה כמה ימים ואם יתחלק יחיו שניהם רק יום אחד, או באופן הפוך, שאם ישתה בעל הקיתון יחיה רק יום אחד ואם יתן המים לחבירו יחיה כמה ימים, לביאור הגר"ח והחזו"א והאגרו"מ בשני האופנים הם צריכים להתחלק כדי שיחיו שניהם כמה שיותר חיי שעה, ולדעת ר' דוד לפי המנח"ח בשני האופנים זוכה במים מי שיחיה יותר זמן (ולכאוי' אין הדברים מוכרחים במנח"ח), והיד אליהו כתב שיתחלקו לפי רצונם.

טז) אם הקיתון שייך לשניהם או לאדם שלישי

אם הקיתון שייך לאדם שלישי והוא מסתפק אם לתת לשניהם וימותו או לאחד ויחיה, לדעת היד אליהו יש חילוק בזה, שאם כשישתו שניהם יישארו רק בגדר ספק סכנה, אזי ישתו שניהם [וכ"כ הציץ אליעזר בדעת הנצי"ב], ואם בגלל שיתחלקו ימותו שניהם בוודאי, אזי מוטב שישתה אחד וינצל, וכ"כ הגר"ח והחזו"א שרק אחד מהם ישתה, ולדברי החזו"א יבחרו מביניהם לפי סדרי הקדימה הידועים – כהן קודם ללוי וכו'. ולדעת ר' דוד יתחלקו שניהם.

אם הקיתון שייך לשניהם ואם ישתו שניהם ימותו ואם ישתה האחד ינצל לבדו, לכאוי' מפוי' במהרש"א ששניהם מתחלקים, וכתבו האגרו"מ והלהורות נתן שגם אסור לאחד מהם לחטוף המים מחבירו. וביארנו שכך נראה שיסבור המנח"ח, וכך יוצא בהכרח לפי ר' דוד בדין הקודם. לפי היד אליהו הדין שווה לדין נמצא הקיתון ביד אדם שלישי. וכן הוכחנו מדברי הגר"ח והחזו"א שלדעתם הסברא שווה בזה לנמצא הקיתון ביד אדם שלישי, ולכן ישתדלו להציל חיי עולם של אחד כנ"ל.

יז) הדין כשבעל הקיתון הוא רק בספק סכנה

אם בעל הקיתון הוא רק בספק סכנה גם אם לא ישתה, ואם יתן לחבירו ינצל בוודאי, לדעת החוות יאיר ור' שמואל בעל הקיתון צריך לתת מים לחבירו, אולם הנצי"ב, המהר"ם שיק והיד אליהו כתבו שאינו צריך לתת לחבירו, ואפילו אם גם אחרי שישתה בעל הקיתון עדיין לא ייצא מכלל ספק סכנה, וכתבנו שהרבה אחרונים פסקו כדעתם.

יח) דינים שונים בדעת בן פטורא (שלא להלכה)

אם גדול וקטן מהלכים בדרך ואו שיינצל אחד או שישתו שניהם וימותו, כתב המנח"ח שהגדול ימות ויחיה הקטן, וכתבנו שכך הוא לכאוי' גם לפי האגרו"מ. אכן לדעת שאר האחרונים בסוגיין לכאוי' אין מקור וטעם לזה.

אם המים שבקיתון אינם מספיקים להעניק לשניהם אפילו לא קצת זמן, ואילו אם ישתה אחד יחיה יותר, כתבו האגרו"מ והלהורות נתן שישתה אחד ויחיה, וכך יהיה הדין לשאר האחרונים, ורק לפי המנח"ח כתבנו שהדין יהיה תלוי, שאם טיפת המים מספיקת לאחד רק בשביל חיי שעה, הדין הוא שרק אחד ישתה, אבל אם טיפת המים מספיקת בכדי שיהיה שניהם להתחלק במים.

אם ההתחלקות תגרום בהכרח למיתת בעל הקיתון ולהצלת השני, ואם לא יתחלק ינצל בעל הקיתון והשני ימות, לדעת הגר"ח והחזו"א, המנח"ח והאגרו"מ, יתחלקו שניהם, אכן לדעת המהר"ם שיק וסיעתו הדין שבעל הקיתון קודם, וכ"כ הערוך לנר להדיא.